

GOUDLEERKAMER JANSKERK, IN DE 20E EEUW GERESTAUREERD DOOR GOUDLEERATELIER VAN SOEST (FOTO ANDRE RUSSCHER).

Bespanningen en behangen in de Noordelijke
Nederlanden door de eeuwen heen

Als wanden konden praten

Elk pand, elke ruimte, elk detail heeft een verhaal. In ieder monument schuilt historie. Sommige herinneringen zijn doorverteld en/of vastgelegd in schilderijen, boeken en archiefstukken. Andere zijn verloren gegaan. De geschiedenis van Nederlands meest besproken wandbespanningen is bijzonder.

TEKST: ISSABELLA VAN BAAREN

GOUDLEERSPECIALIST SEBASTIAAN VAN SOEST IS DE ENIGE IN NEDERLAND DIE NOG NIEUW GOUDLEER MAAKT.

EIGENTIJD'S FLOCKBEHANG PUGIN FLOCK VAN COLE & SON.

Al in de 17e eeuw sieren in ons land kostbare wandbespanningsmaterialen huizen van voornamelijk burgers en rijke kooplieden. De opvallende luxe gaf goedgesitueerden status en aanzien.

Vooraf in die tijd was Velouté wandbespanning, handmatig of met een blokdruk rijkelijk gedecoreerd, *bon ton*. Daarbij werd het patroon op een linnen doek gevormd door een fluweelachtige vezel, die op lijm was gestrooid.

Rond 1750 kwam de opvolger op papier, ook wel Velouté behang geduid, die tot in de vorige eeuw handmatig werd

geproduceerd. Weliswaar was de fabricage tijdrovend en kostbaar, maar niet mens- en milieuvriendelijk.

Vandaag de dag kennen we het flockbehang waarbij lijm en vezels in betere omstandigheden machinaal worden aangebracht. De firma Cole & Son heeft daar in haar collecties prachtige voorbeelden van.

Trijp

Trijp is een kettlingfluweel met een korte pool uit mohair die al rond 1380 werd toegepast als meubelstof en wandbekleding. De uit Frankrijk afkomstige wever Daniel Havert vestigde in 1686 in Utrecht een weverij voor velours van geitenhaar. Door de eigenschappen van dit weefsel werd het tot ver in het buitenland bekend als Velours d'Utrecht. De bloeiperiode van dat procedé, dat eind 18e eeuw in de Noordelijke Nederlanden teloor is gegaan, lag rond 1725. Trijp Velours d'Utrecht verlaat in Frankrijk overigens vandaag de dag nog altijd de fabriek. Dessin wordt er met een gegraveerde koperen wals in geperst. Het levert prachtig reliëf op. De patronen, teruggaand tot in 1600, zijn nog vaak te zien in bewaard gebleven historische interieurs.

Goudleer

In de 17e en 18e eeuw was in Nederland goudleer enorm in trek als wandbekleding.

Goudleer, met zijn oorsprong in de 16e eeuw, is – anders dan de naam doet vermoeden – geen verguld leer, maar leer met een goudglans. De glans wordt verkregen door op opgespannen vellen bladzilver aan te brengen en het daarna te voorzien van een gele vernislaag. Na het vernissen volgen

LINKS: HEDENDAAGSE ONTWERPERS GEBUIKEN VAAK OUDE MOTIEVEN MET EIGENTIJD KLEURGEBRUIK. ZO BLIJVEN DE SYMBOELIEK VAN PATRONEN EN DE GESCHIEDENIS ERVAN IN STAND.

RECHTS: HET BLOKDRUK-PROCES IN DE FABRIEK VAN MORRIS & CO WAAR DE OORSPRONKELIJKE DESSINS VAN WILLIAM MORRIS TOT OP DE DAG VAN VANDAAG OP PAPIER WORDEN BEDRUKT.

MOOI VOORBEELD VAN EEN WANDBESPANNING IN DE BERAADZAAL VAN HET SCHEEPVAARTHUIS TE AMSTERDAM. HET BESPANNEN VAN DE STOF IS EEN AMBACHT DAT ALLEEN VAKLIEDEN BEHEERSEN (FOTO FLORIS LEEUWENBERG).

de overige kleuren. Een andere bewerking is het drukken van reliëf in het goudleer met een mal, waarna het met de hand wordt ingeschilderd en eventueel verder beschilderd. Dit zogenoemde 'verheven' leer was aanvankelijk karakteristiek voor de Noordelijke Nederlanden.

De stad Mechelen in Vlaanderen gold tot 1797 als vooraanstaand productiecentrum van goudleer. In Nederland waren vooral Amsterdam en Den Haag belangrijke centra.

Papieren behang

In de 19e eeuw werd het wandbespanningsmateriaal gaandeweg vervangen door papieren behang, bij de fabricage waarvan in ons land in die tijd nog stoommachines werden gebuikt. Al gauw namen Duitsland, Engeland, Frankrijk en Oostenrijk echter de productie over. Vooral in Engeland en Frankrijk zijn nog veel archiefstukken te vinden. De meeste ambachtelijke behangsoorten worden ook nu nog in beide landen vervaardigd.

Bij papieren behang is de handbeschilderde versie de duidelijk minder kostbare vervanger van gobelins. Op deze behangsels staan diverse taferelen uitgebeeld. Ze worden in de 18e eeuw massaal gemaakt en er wordt zelfs voor geadvertiseerd. Met de toename van het handbeschilderde behang raakte de bloeiende goudleerhandel in verval. In steeds meer huiskamers siert papieren behang sindsdien de wanden. Gedurende de 19e eeuw wordt de productie ervan lopende band werk.

Drukblok of drukwals

Een andere methode om papieren behang te verrijken met

dessin is met behulp van een drukblok of drukwals. Bij beide wordt het papier eerst glad gemaakt en voorzien van een basiskleur. Voor dessins in verschillende kleuren zijn diverse drukblokken of drukwalsen nodig.

Bij dit procedé wordt het patroon ingerold met verf of inkt. De eerste drukkers maakten gebruik van technieken uit de graveerkunst van stof- en katoendrukkers. Bedoelde papieren behangsels worden tot op heden geproduceerd. Mooi voorbeeld is William Morris. Dat bedrijf geniet vooral bekendheid als geestelijk vader van de *arts-and-crafts*-

Erfgoed & Ambacht Event

Op 20 maart 2020 staat er weer een Erfgoed & Ambacht op stapel. De manifestatie, ditmaal gehouden in de Janskerk te Utrecht, wil een platform zijn dat de monumenteneigenaar met de erfgoedsspecialist verbindt.

Goudleerspecialist Sebastiaan van Soest en initiator Issabella van Baaren verzorgen tijdens het landelijke evenement een uitgebreide lezing over wandafwerkingen door de eeuwen heen. De fraaie goudleerkamer in de Janskerk, in de vorige eeuw gerestaureerd door Goudleeratelier Van Soest, krijgt daarbij extra aandacht. De materialen zullen tastbaar aanwezig zijn. www.erfgoedenambacht.nl

DE JANSKERK IN UTRECHT WAAR OP 20 MAART 2020 HET ERFGOED & AMBACHT EVENT WORDT GEHOUDEN (FOTO ANDRE RUSSCHER).

beweging die zich afzette tegen de massaproductie van de industriële revolutie. De onderneming wilde terug naar eerlijk en ambachtelijk handwerk; naar een vormgeving, waarbij vakmanschap nog meesterschap betekent.

Het aanbrengen van papieren behang gebeurde indertijd veelal betengeld op een ondergrond van linnen of jute. Maar naarmate er meer spouwmuren kwamen en wanden daardoor gladder konden worden afgewerkt werd betengeling overbodig. Het behang viel immers rechtstreeks op de wanden te plakken.

Kleuren en dessins

Bij alle wandafwerkingen was men gebonden aan het type materiaal en de mogelijkheden hoe dit verder vorm te geven. In de 18e eeuw waren de ontwikkelingen zodanig dat zowel stoffen als behang rijkelijk gedecoreerd konden worden. Producenten leefden zich uit in sprekende kleuren, gedetailleerde tafereelen en motieven.

Veel behangsets die tegenwoordig worden geproduceerd zijn geïnspireerd op archiefstukken. Oude motieven worden opnieuw ingekleurd en ook oorspronkelijke kleuren komen soms terug. Bovendien neemt het gebruik van wandbespanning en behang in zowel historische als eigentijdse interieurs weer toe. Die ontwikkeling is niet alleen een waardevolle esthetische aanvulling, maar ook een fijne oplossing voor de akoestiek en isolatie in elk interieur.

Auteur Issabella van Baaren is initiator van de manifestatie Erfgoed & Ambacht en interieur decorateur bij Issabella-Interiors.

(GAUFREREN) HET PATROON WORDT DOOR MIDDEL VAN EEN GEGRAVEERDE KOPEREN WALS IN DE STOF GEPERST. HIERDOOR ONTSTAAT EEN PRACHTIG RELIËF (FOTO LELIEVRE PARIS).